

UVODNA MISEL NA POSVETU

ANTON STRES²

Vzgoja in zgled

Pogled na vzgojo, njeno mesto in pomen je v veliki meri odvisen od pogleda, ki ga imamo na človeka. Deterministični materialist ali anarhistični naturalist bosta vzgojo pojmovala drugače kakor kdo drug. Za prvega je vzgoja, če je sploh smiselna, podobna dresuri, za drugega pa je nepotrebna in celo škodljiva. Spet drugače bo gledal na vzgojo zagovornik kakega kolektivističnega pogleda na človeka.

Za krščanski pogled na svet pa je vzgoja možna, upravičena in potrebna, da človeka usposobi za življenje v skladu z njegovim dostojanstvom. Tudi mlad človek je oseba in nosilec neodtujljivega dostojanstva. To dostojanstvo mu narekuje avtonomno in svobodno osebno življenje, hkrati pa tudi takšna medosebna in družbena razmerja, da bo v njih ohranil to dostojanstvo on sam in drugi, s katerimi bo živel in sodeloval. Za to pa mora v sebi razviti nekatere sposobnosti in zmožnosti, brez katerih ni življenja in sožitja, kakor ga zahteva dostojanstvo človeške osebe.

Tudi sodobna država pričakuje, zahteva in nudi vzgojo in izobraževanje. Številne ustanove se posvečajo temu vprašanju. Ker postajata vzgoja in izobraževanje vedno večja potreba ljudi našega časa, raste tudi ponudba. Če je ponudba pluralistična in svobodna, je to samo po sebi pozitivno dejstvo.

Vendar pa ne gre spregledati prav tako nespornega dejstva, da ponekod obstajajo jasne težnje države po monopoliziranju vzgoje in izobraževanja, kar je v kričečem nasprotju s splošnimi demokratičnimi, pluralističnimi in svobodoljubnimi težnjami našega časa. Minuli komunistični režim je bil v tem prizadevanju še posebno nasilen in takega etatističnega pojmovanja vzgoje in izobraževanja še danes nismo povsem prerasli.

Vzgojo in izobraževanje je treba utemeljevati in usmerjati z vidika ideje o dostojanstvu sleherne človeške osebe. Lastno dostojanstvo človeške osebe najprej zahteva, da razvije svoje darove in talente. Darovi in sposobnosti niso samo zanj, temveč za vso človeško skupnost. Zato lastni darovi za človeka niso samo možnost in izziv, temveč tudi dolžnost. Te sposobnosti so različne in nemalokrat celo neurejene. Zato mora človek postati sposoben s pomočjo svoje razumne presoje narediti iz svojega življenja urejeno in harmonično celoto. Nižje interese in vrednote mora

2 Anton Stres (roj. 1942) je dr. teologije in filozof. Od leta 1974 je univerzitetni predavatelj. Leta 2000 je bil imenovan za mariborskega pomožnega škofa, leta 2009 pa za ljubljanskega nadškofa in metropolita. Napisal je 18 knjig in drugih samostojnih publikacij ter nad 400 znanstvenih, strokovnih, poljudnih člankov in razprav ter drugih bibliografskih enot (intervjujev, recenzij ipd.).

znati podrediti višjim, znati mora torej vzpostaviti in vzdrževati hierarhijo interesov in vrednot.

Nadalje sodita k dostojanstvu človeške osebe svoboda in avtonomija. Slednja je dvojna: notranja in zunanja. Notranja je v tem, da človek sam razsodno in odgovorno vodi ter usmerja svoje življenje, ne pa da je nemočna žrtev trenutnih razpoloženj in nagonov. Svoje življenje mora človek dejavno oblikovati, ne pa samo trpno prenašati. Tudi tukaj ima njegov um odločilno vlogo. Zunanjo avtonomijo pa doseže, ko postane neodvisen od javnega mnenja in vseh drugih družbenih, včasih mogoče celo političnih pritiskov. Tedaj njegovo dostojanstvo doseže stopnjo, ko lahko tudi sebe spoštuje in postane ponosen v zdravem smislu tega izraza. Uresničenost in dovršenost lastnih sposobnosti, urejenost značaja, zvestoba in življenjska doslednost ter notranja trdnost, pokončnost in neodvisnost so temeljne zahteve, ki jih lastno dostojanstvo človeške osebe nalaga vsakemu človeku v njegovem razmerju do samega sebe in drugih.

Človek kot oseba živi v razmerju z drugimi ljudmi in k njegovi zrelosti sodi, da zna živeti z njimi v resničnem sožitju in medsebojnem spoštovanju ter zna z njimi sodelovati. Dostojanstvo človeške osebe se v družbeni stvarnosti javlja kot zahteva po spoštovanju drugih in odprtosti zanje. Kakor zrel človek upravičeno pričakuje, da ga bodo drugi spoštovali, spoštuje tudi on njih. To spoštovanje je tako izvirno in brezpogojno, kakor je brezpogojno dostojanstvo sleherne človeške osebe. S tem je povezana tudi vzgoja za medsebojno solidarnost in odgovornost. Spoštovanje narekuje odgovornost za druge, naklonjenost in zavest povezanosti v sreči in nesreči.

Končno pa ima človeška oseba presežnostni značaj. Ta se izraža v človekovem iskanju smisla in vrednot, ki ga presegajo. Gre za odprtost do absolutnega in neskončnega. Vsaka človeška oseba, ki terja zase odprtost do sebe, priznavanje in spoštovanje, je s tem že v nekem smislu transcendentna, ker ne dopušča prilaščanja, podrejanja in izkoriščanja. Ta odprtost do transcendence se nato nadaljuje in dovršuje v odprtosti do transcendence 'par excellence', do Najvišjega, ki v religiji nosi ime Bog.

Čeprav je človek nosilec dostojanstva in pravimo, da je vsakdo absolutna, brezpogojna vrednota, to ne pomeni, da se lahko zapre vase, temveč išče višji smisel svojega življenja. Išče nekaj, čemur bi se lahko posvetil, za kar bi živel in delal, čemu ali komu bi se daroval. Samega sebe doživlja v svojem dostojanstvu kot dragocen dar, ki mora biti nekomu naprej podarjen. V tem iskanju nečesa absolutnega onkraj svoje podarjenosti sebi in svojega lastnega dostojanstva je človek kulturno in ustvarjalno, duhovno in religiozno bitje. Tudi za to najvišjo duhovno razsežnost mora biti človek vzgojen in odprt.

Če vzamemo torej za vodilno misel naše antropologije sodobno idejo o dostojanstvu človeške osebe, ki ima vsaj enega od nespornih izvirov v naši krščanski

duhovni in religiozni dediščini, nam to narekuje celoten splet ciljev, ki jih bomo skušali doseči pri naši vzgoji. Takšen personalistični pogled na človeka in na njegovo vzgojo je iz zlahka razumljivih razlogov nezdružljiv z nedemokracijskimi, kolektivističnimi ali etatističnimi vzgojnimi teorijami in cilji. Demokracijski časi in okoliščine, v katerih hočemo živeti, pa nam dajejo možnost, da ta personalistična izhodišča in cilje zagovarjamo, uveljavljamo in s tem izpričujemo njihovo veljavnost.

Ko skušamo ponovno ovrednotiti pedagoško delo in teorijo enega največjih sodobnih slovenskih pedagogov dr. Franca Pedička, je za nas, ki se zavedamo velikega in nepogrešljivega pomena vzgoje za vrednote, ki so povezane z dostojanstvom človeške osebe, to predvsem priložnost, da temu velikemu pedagogu izrečemo predvsem priznanje in spoštovanje, ki ju v svojem življenju in delu ni bil deležen, kakor si je zaslužil, ker so njegovi vzgojni pogledi prehitevali demokratične čase, ki jih mi smemo uživati. Zato pa smo toliko bolj dolžni, da mu s tem posvetovanjem izrečemo vse priznanje, ki ga zasluži, in hkrati ovrednotimo njegova stališča tudi s pogledom v prihodnost, kajti človekovo dostojanstvo je vedno znova ogroženo, s tem pa je ogrožena tudi vzgoja, ki bi ga za življenje v tem dostojanstvu lahko usposobila.